

Títol: Fer de la comunicació un acte de convivència

Autors: Juli Palou: Universitat de Barcelona. Grup de Recerca PLURAL.

jpalou@ub.edu i **Motserrat Fons:** Universitat de Barcelona. Grup de Recerca PLURAL. mfons@ub.edu

Resum: L'article defensa els processos educatius que parteixen de la inquietud davant la situació del món en què vivim. Aposta per un pensament que no es perdi en la repetició d'allò que ja ha estat pensat i que se sàpiga orientar a partir de processos comunicatius. Aquests processos es contemplen des d'una perspectiva multimodal, sempre amb el propòsit de crear espais on es faciliti i es millori la vida en comú.

Paraules clau: interès, pensament, comunicació, multimodalitat i obertura.

Vivim en una autopista

Tenim la sensació que no anem bé. No és una qüestió puntual, és més aviat un tema d'orientació que, com és lògic, té les seves repercussions quan pensem en l'educació. **No anem bé, perquè aquest món neoliberal ens convida a idolatrar no un, sinó tres vedells d'or: rapidesa, consum i excel·lència.**

Avui sabem que els processos d'ensenyament i d'aprenentatge no parteixen de la transmissió d'uns sabers, sinó d'interrogants potents que es formulen els individus quan es troben immersos en una activitat complexa. Els infants i els joves aprenen quan actuen i parlen per tal de resoldre un problema. Han de pensar i parlar per planificar l'acció, per realitzar-la i per reflexionar sobre allò que han fet. Quan aquest procés es vol fer de manera ràpida allò que es perd és la capacitat de reflexió.

El consum ens consumeix a nosaltres mateixos. Dues veus van alertar sobre aquesta qüestió ja fa uns anys; ens referim al pedagog Philippe Perrenoud

(2003) i a l'antropòleg Lluís Duch (2019). El primer apuntava la necessitat d'ensenyar a consumir en aquest món on alguns podem accedir a tenir més del que necessitem i l'antropòleg, en la mateixa direcció, afirmava que allò que no podem fer és deixar-nos atropellar per la tecnologia, sobretot quan aquesta ens imposa metes, propòsits i maneres de fer.

Pel que fa a l'excel·lència, només podem afirmar que és la cirereta del pastís del sistema neoliberal. Si, com diuen, el país que va enlairar l'estàtua de la llibertat es va oblidar d'enlairar com a contrapunt l'estàtua de la responsabilitat, avui podem defensar la necessitat d'aparellar sempre excel·lència i inclusió, perquè es tracta d'evitar fins allà on sigui possible que segueixi augmentat l'asimetria entre uns i altres en relació al benestar, al poder i al diner.

Aquesta és l'autopista per la qual circulem, sense saber massa cap a on anem o, més ben dit, quan sabem només que ens porta cap a la generació de greus conflictes amb el clima, amb els recursos energètics, amb la sostenibilitat del planeta i la distribució de la justícia. Els centres educatius estan immersos en aquest context, motiu pel qual ens hem de preguntar: ¿com ho podem tenir en compte quan pensem en l'ús de la llengua a qualsevol de les àrees del saber?

Existim, per tant pensem

Un dia vam coincidir al metro amb la companya i amiga Neus Sanmartí, una persona que sap de tot, i també d'avaluació. La conversa ens va portar a tractar sobre els treballs per projectes, una manera de procedir que s'ha estès molt en els darrers anys. El més interessant de la conversa és que ella ens va fer adonar de la distinció que existeix entre curiositat i interès. Per resumir-ho: la curiositat sorgeix d'una atracció passatgera, com qualsevol caprici; l'interès sorgeix també d'una atracció, però es complementa amb el desig, amb les ganes de portar cap endins allò de fora que és nou i diferent.

Promoure l'interès és, com ja hem afirmat, el punt de partida de qualsevol aprenentatge, perquè aprenem quan no en tenim prou amb l'aparença d'allò que apareix, sinó que sentim el desig d'entrar-hi a fons. La iniciativa que emana

de l'interès té un context personal i col·lectiu. És per això que podem capgirar la màxima cartesiana del *cogito, ergo sum* (penso, per tant existeixo) en dues direccions, pel que fa a la persona i pel que fa a l'ordre. Pel que fa a la persona, hi posem el plural. I pel que fa a l'ordre, afirmem que el pensament sorgeix de l'experiència.

Existim, per tant tenim experiències. Si durant molt de temps es va creure que els conceptes s'aprenen quan algú els explica de manera clara, avui sabem que això no és suficient. Avui sabem que els conceptes es consoliden en el pensament quan connecten amb aquestes experiències. El llenguatge, a totes les àrees del saber, juga en aquest procés un paper fonamental; però no el llenguatge entès com un jo que vol transmetre alguna cosa a un tu. Ens referim al llenguatge que sorgeix d'una relació entre tu i jo quan hem de resoldre alguna tasca que no és senzilla.

La construcció en els espais educatius d'un discurs oral, escrit, multimodal, etc. ajuda a situar-se fora de l'autopista. Hem d'ajudar a transitar des de l'interès inicial fins a la construcció d'un discurs que actui de mediador entre cada jo i el món. Si no poden crear un discurs es trobaran desorientats o seguint el dictat d'altres. Però no és el jo qui manté aquest discurs, és el discurs el que manté el jo davant les grans qüestions que afecten l'aquí i l'ara. L'aquí d'avui és el món, i l'ara sorgeix d'un passat que hem heretat i s'ha de construir sota la mirada absent de les generacions que han de venir. **Interès i responsabilitat conflueixen en el camí d'accés als sabers.**

Les idees sempre són una mica borroses

El món que circula per l'autopista menysté tant la subjectivitat que amara qualsevol expressió lingüística, com la seva capacitat creadora; més aviat mostra una obsessió per la certesa. El que compta no és qüestionar el que ja s'ha dit; per aquest motiu s'estableixen -amb l'inefable suport del poder mediàtic- els límits dintre dels quals pot transcórrer el pensament.

L'escola d'avui ha d'ajudar a pensar, per exemple, com es pot sobreviure en un món en què segons l'informe *Una economia per al 99%* les vuit persones més

riques del món acumulen la mateixa riquesa que la meitat de la població, 3.600 milions de persones. És a dir, ha d'ensenyar a pensar tot allò que és pensable més enllà del sentit comú, que no és res més que la manera més comuna de generar sentit. I sempre és el poder qui domina les claus més efectives per generar sentit.

Les paraules que ens arriben de fora han de ser descontextualitzades i recontextualitzades en el nostre interior, fins arribar a configurar unes idees concretes. D'això se'n diu capacitat d'interpretar. Les idees no existeixen al marge de, no són abans de, ni són originals; les idees mai no acaben de ser clares, sempre es presenten una mica borroses, per tant millorables amb l'ajut dels altres. Potser el primer missatge a transmetre als joves i a les joves sigui aquest: malfieu-vos d'aquells que afirmen que tenen totes les idees clares!

Les idees configuren a poc a poc el saber, però no responen només a una certa capacitat cognitiva, perquè pensem des d'una manera de sentir i de ser. Per això podem afirmar que cada procés interpretatiu comporta, al mateix temps, cognició, sentiment i voluntat. **Alimentar la vida dels saber és alimentar la pròpia vida, perquè viure és tenir la capacitat i la gosadia de construir una perspectiva singular.** Una perspectiva creada per un subjecte que lluny de mostrar-se satisfet amb ell mateix, promou una retirada del jo per situar-se a l'expectativa d'allò que és altre, d'allò que es troba fora. Per això l'acte comunicatiu no pot pretendre buscar la coincidència. Quan els docents afavorim la interacció, allò que hem de considerar prioritari no és l'acord, sinó l'escolta; la capacitat d'escoltar l'altre sense reduir-lo a allò que diu o a allò que pensem que diu. L'acte comunicatiu esdevé així una obertura a la incertesa, un fer-se entendre per poder entendre.

Text, imatge, so i animació... a disposar

Es tracta ni més ni menys de fer-se entendre per entendre. I es tracta d'ensenyar a mobilitzar tots els recursos a l'abast per arribar a comunicar exactament allò que es vol dir a una comunitat determinada. La paraula i la imatge per si soles ja no tenen avui el monopoli de la comunicació, per això és indispensable tenir en compte les possibilitats comunicatives multimodals. Més

enllà del llenguatge oral, l'escrit i el visual, ara cal comptar amb la combinació d'aquests codis amb d'altres que ens faciliten les tecnologies, com són: el sonor i musical, el cinematogràfic o l'interactiu. Tot porta a pensar en la necessitat d'aprendre a construir missatges articulats amb llenguatges diferents, en la necessitat de fer una immersió en la multimodalitat semiòtica, tal com l'anomena Ramada (2020).

Ens trobem davant de nous gèneres textuais que apareixen associats a cada enginy o plataforma de comunicació virtual. El correu electrònic s'apropa al gènere correspondència, però els xats ja no hi tenen res a veure. Els xats han engendrat un nou gènere, proper a l'oralitat que, a més, amb el propòsit d'aconseguir una comunicació reeixida, es combina amb emoticones i Gifs. La multimodalitat va acompanyada de la multicontextualitat. La comunicació és transcultural, perquè avui el context és el món, amb tota la seva diversitat de llengües i de cultures, de creences i de maneres de construir la comunicació. Multimodalitat i multicontextualitzat no són un afegit a allò que ja existia, sinó que apunten cap a noves maneres de processar els sabers, de construir-los i de comunicar-los.

Cada nou instrument crea un nou gènere discursiu i no tenim altra manera d'aprendre'l que usant-lo en el seu context, tenint en compte que va adoptant formes diferents en cada moment i en cada lloc, i que va evolucionant al mateix temps que evoluciona també la comunitat. A l'escola s'han d'analitzar i contextualitzar aquestes formes d'expressió. Saber escollir la plataforma més interessant segons allò que es vol explicar, i configurar un missatge multimodal adaptat a diferents contextos són dues competències que els ciutadans hem de desenvolupar. Es tracta d'aprendre, com apunta Cassany (2006), a situar-se en les línies i rere les línies per no deixar-se enganyar per una modernitat accelerada i plena d'interessos ben distants als valors democràtics i d'equitat que preserva l'escola.

Construïm un espai públic que mai no podem donar per acabat

Abans som relacions que individus, defensa Judit Butler (2006). Necessitem la comunitat per protegir-nos de la condició vulnerable que experimentem pel fet

de viure un cos i, per tant, pel fet de néixer ja en dependència d'algú altre. Som éssers interdependents sempre exposats a les relacions amb els altres, uns altres que sovint desconeixem. L'escola és el primer espai públic que facilita aquest encontre amb l'altre desconegut i diferent, i reconeixem l'experiència d'aquest encontre com una de les funcions socials més rellevants de l'educació. Es tracta de crear comunitat per sostenir-nos, per protegir-nos, per aprendre a viure junts, malgrat les diferències.

Comunitat i comunicació són dos termes que van de bracet, però no són intercanviables. Potser mai no havíem estat tan comunicats com ara, però només amb comunicació no es crea comunitat. Per tant, no estem parlant de les comunitats virtuals formades per afinitats d'interessos, de béns, d'aficions, de simpaties o de conviccions. Estem parlant de construir un espai públic on les experiències de convivència física entre els membres d'un grup d'individus s'orientin cap a la generació de vincles positius amb l'altre, encara que sovint aquest altre es mostri diferent. Construir aquest espai públic és un procés que s'edifica amb l'evolució del temps i que mai no podem donar per acabat.

Alguns autors parlen de la necessitat de conrear un tercer espai per facilitar una interconnexió entre les pràctiques culturals, els coneixements, les formes d'aprendre i els valors propis de cada alumne i de la seva família amb els *discursos* de l'escola. Cal trencar el murs que separen l'escola de l'entorn perquè els alumnes transitin entre els dos espais sense experimentar tensions o conflictes insalvables, sinó que, a partir de cada un d'ells i de manera interconnectada, puguin construir noves experiències de convivència i d'aprenentatge.

Si volem estar oberts per donar respostes als vedells d'or no podem aferrar-nos a allò que s'ha fet sempre. És indispensable comprendre l'escola com la construcció d'un tercer espai inacabat. Cosa no gens fàcil, però com afirma Senett (2014) "Donar valor a les formes constructives inacabades és un acte polític perquè fa front al desig de immobilitat".

Referències bibliogràfiques

BUTLER, J.(2006): *Vida precaria. El poder del duelo y la violencia*. Trad. Fermín Rodríguez. Buenos Aires. Paidós.

CASSANY, D. (2006): *Rere les línies: sobre la lectura contemporània*. Barcelona. Empúries.

DUCH, LI. (2019): *Vida cotidiana y velocidad*. Barcelona. Herder.

PERRENOUD, Ph. (2003): «Les competències al servei de la solidaritat». *Guix*, núm. 298, p. 6-12.

RAMADA, L. (2020): «Quina ficció digital per a quina realitat educativa?». *Articles: Revista de didàctica de la llengua i de la literatura*, núm. 84, p. 7-13.

SENETT, R. (2014): *L'Espai públic: un sistema obert, un procés inacabat*. Barcelona. Arcàdia.